Sveriges Läromedelsförfattares Förbund – SLFF
Huvudorganisation för Sveriges läromedelsförfattare

Stockholm den 4 november 2012

Till
Utbildningsdepartementet
Att: Viktoria Mattsson
103 33 Stockholm

Sveriges Läromedelsförfattares Förbund (SLFF) lämnar härmed remissyttrande på *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande, SOU 2012:41*

SLFF är huvudorganisation för Sveriges läromedelsförfattare i alla ämnen, för alla målgrupper från förskola till högskola och universitet. Vi är en upphovsmanna-organisation med drygt 1600 medlemmar. Vi bevakar läromedelsförfattarnas rättigheter samt förhandlar och träffar ramavtal. Såsom huvudorganisation utlöser vi även avtalslicens i enlighet med upphovsrättslagen och är därmed medlemsorganisation i tre kollektiva upphovsrättsliga rättighetsförvaltningsorganisationer: ALIS – Administration av litterära rättigheter i Sverige, Bonus Presskopia och Copyswede. Vi innehar medlemskap i KLYS – Konstnärliga Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd, Nordiskt Författar- och Översättarråd och European Writers' Council.

Inledande synpunkter

SLFF har inte erhållit SOU 2012:41 på remiss, men vi har bedömt det angeläget att inkomma med ett yttrande på *Slutbetänkandet av Innovationsstödsutredningen* då det specifikt tar upp immateriella rättigheter i allmänhet och upphovsrättsliga sakfrågor i synnerhet, områden som i hög grad berör våra medlemmar i deras dagliga verksamhet.

Sveriges Läromedelsförfattares Förbund – SLFF
Servicebolag: Läromedelsförfattarna i Sverige AB - LISAB

Adress Drottninggatan 61, 1 tr., SE-111 21 Stockholm
Telefon +46 8 440 84 80
Fax +46 8 440 84 89
E-post adm@slff.se
Webbplats www.slff.se

De flesta av våra medlemmar är till sin profession utbildade lärare och pedagoger. De arbetar inom skola, högskola och universitet. Därav är de fackligt och arbetsrättsligt medlemmar i något av de berörda lärarfacken såsom Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund och Sveriges Universitetslärarförbund (SULF). Vad gäller det fackliga upphovsrättsliga medlemskapet, det vill säga som författare till läromedel och kurslitteratur finns medlemskapet hos oss, i SLFF. SULF och SLFF har genom åren samarbetat i frågor som rör de upphovsrättsliga frågorna inom arbetsrätten. Då vi liksom SULF företräder högskole- och universitetsverksamma lärare, inkom vi med yttrande på *Nyttiggörande av högskoleuppfinningar, SOU 2005:95.* Här var även dylika frågor liksom det är i den aktuella SOU 2012:41 för handen, såsom till exempel lärarundantaget. Vår uppfattning är att dessa frågeställningar går i skov genom åren i offentliga utredningar från staten med ungefär liknande direktiv om än olika uppdrag.

Vi är en intresseorganisation som företräder sina medlemmar i bland annat upphovsrättsliga frågor . Våra medlemmar är författare till litterära verk och för oss är det tydligt att förutsättningarna som gäller för att verka inom vårt område är Upphovsrättslagen, Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

I vårt remissyttrande kommer vi att rikta in oss på att lämna synpunkter på de immateriella rättigheterna i allmänhet och de upphovsrättsliga frågorna i synnerhet, vilka återfinns i del två av betänkandet rörande immateriella tillgångar, kap 9 och 10 samt punkterna T, V och W i kap 12 som listar utredningens förslag.

Kap 9.1 Inledning och överblickande kommentarer

I kapitlet konstateras att nyttiggöranden baseras på principen att lärarna vid högskolor och universitet äger rättigheterna till den egna forskningen, så länge inget annat avtalats. Detta är korrekt. Vidare står att genom praxis har det patenträttsliga undantaget kommit att utvidgas också till det upphovsrättsliga området. Detta är inte en helt korrekt slutsats, då upphovsrätten redan är förankrad och reglerad i Upphovsrättslagen. Vi delar därför inte utredarnas syn att det skulle vara praxis som fört med sig att det patenträttsliga undantaget kommit att utvidgas också till det upphovsrättsliga området. Lärarundantaget har så att säga alltid funnits där, i praxis men främst då den regleras i upphovsrättslagen. Dock landar utredarna rätt när det

upphovsrättsliga området beskrivs på så vis att särskilda avtal kan ingås med de anställda beträffande rätten att publicera upphovsrättsligt skyddade verk till exempel på Internet. Det är och borde sålunda inte heller vara en allmän och i vardagen oklar syn, som utredarna beskriver, om vad som egentligen gäller beträffande den intellektuella äganderätten. Vi bistår och biträder ofta med vår sakkunskap i upphovsrättsliga avtalsfrågor då våra medlemmar träffar överenskommelser med lärosäten.

Riksdagen har, som också beskrivits i utredningen, varit tydlig med vikten och vidden om att lärarundantaget ograverat ska stå kvar som begrepp och gälla för högskolan, bland annat visades detta tydligt i ovan nämnda *Nyttiggörande av högskoleuppfinningar, SOU 2005:95.*

Lärarundantaget och tumregeln

Vi finner det därför angeläget att redogöra för vad som gäller för det så kallade *lärarundantaget* och den så kallade *tumregeln*.

Vem har rätt till lärarens egna textmaterial?

Det är alltid upphovsmannen, det vill säga läraren, som äger och bestämmer över sitt upphovsrättsligt skyddade verk. Texter, skisser, presentationer och liknande får upphovsrättsligt skydd under förutsättning att kravet på verkshöjd är uppfyllt. Verket ska vara ett resultat av en personlig och skapande insats och ha en viss grad av originalitet. En lärares egna skapade textmaterial får därmed ett upphovsrättsligt skydd.

Lärarundantaget

De frågor som kan uppstå är när en lärare skapat ett textmaterial och lärosätet vill att läraren ska lägga ut materialet på skolans webbplats eller trycka upp det för att sprida det på skolan. När de här situationerna uppstår finns en mycket viktig sedvänja som är bra att känna till, nämligen "Lärarundantaget". Den innebär att läraren alltid har upphovsrätt till det material som hon eller han har skrivit. Det betyder att ingen annan än läraren/upphovsmannen kan bestämma om, hur och var materialet ska publiceras. Dock går det naturligtvis bra att komma överens i avtal, mellan läraren och lärosätet om att få använda lärarens material i undervisningen. Läraren erhåller i så fall separat ersättning för detta.

Policies och riktlinjer – "Tumregeln"

Ibland hänvisar lärosätet till egna riktlinjer och policydokument kring upphovsrätt som tagits fram av arbetsgivaren, det vill säga lärosätet. Men dessa är inte sällan formulerade på ett sådant sätt att lärosätet gärna drar riktlinjerna till mer än vad de har rätt till. Det hänvisas i riktlinjerna till den så kallade ”Tumregeln”, som förvisso handlar om vad arbetsgivaren har rätt till inom sin normala verksamhet, men skolans, högskolans eller universitetets normala verksamhet är inte att förvalta upphovsrättigheter. Den normala verksamheten är naturligtvis att ha anställd undervisande personal.

I vissa fall har vi tagit del av riktlinjer där lärosätet formulerat ”en rätt att använda undervisningsmaterial för undervisningsändamål och rätt att genomföra ändringar och uppdateringar av materialet”. Detta är otvetydigt något som går utöver upphovsmannens rättigheter och här kan lärosätet de facto ställas till svars för upphovsrättsintrång. Rätt att använda och att göra ändringar och uppdateringar i ett upphovsrättsligt skyddat verk kräver upphovsmannens tillstånd.

Att författa läromedel och kurslitteratur tar lång tid. Det kräver många års forskning och pedagogiskt tänkande innan det blir en verklighet av den idé som sedan utmynnar i ett manus och som till slut blir ett färdigt verk. En läromedels- och kurslitteraturförfattare skriver inte för sig själv utan för auditoriet. Kort sagt så måste litteraturen även fungera pedagogiskt annars fyller den inte sin funktion. Didaktiken är mycket viktig. Om man som författare ska kunna känna ett värde och en glädje i att författa och skriva måste man också få rimlig ersättning för sitt verk.

En författare ger via avtal en rätt till ett förlag att ge ut dennes verk. Författaren upplåter en rätt till förlaget att ge ut i exempelvis tryckt form. För detta erhåller författaren en ersättning av förlaget som baseras på royalty, det vill säga procent på verkets försäljning. Författarens ersättning är inte en ersättning för arbete utan för upphovsrätt. Om ett framtida scenario skulle föra med sig en svag och urvattnad upphovsrätt för till exempel högskole- och universitetsanställda genom rektorsbeslut eller genom inskränkningar i upphovsrätten innebär detta att varken författare eller förlag längre kommer att vara intresserade av att lägga tid på att författa och ge ut kurslitteratur. En utveckling som definitivt inte kommer att vara till gagn för kunskapssamhället, utan precis tvärt om.

Den akademiska friheten ger möjligheter och ska ses ur perspektivet att stimulera forskning och framtagandet av nya rön och underlag som är viktiga för kunskapsutvecklingen i samhället. En skapande prestation kan aldrig tvingas fram, den måste uppstå ur och från egen kraft. För att lärare och forskare ska kunna ligga i framkant med sina resultat kan man inte avkräva och ta för givet att lärosätet, det vill säga arbetsgivaren, äger resultaten. Den risk man tar med ett sådant synsätt är att den akademiska friheten kvävs och att lärarna istället håller inne med sina resultat. Förutsättningarna för ett fruktbart samarbete mellan lärare och lärosäte blir mer eller mindre utsiktslöst.

9.2 Sammanställning av inkomna redovisningar från lärosätena

Utredarna har på ett föredömligt sätt redogjort för de olika riktlinjer och policies som finns på lärosätena. Dock saknar vi en tydlig och redogörande dialog direkt med lärarna på lärosätena och med den arbetsrättsliga parten SULF om hur de ser och uppfattar saken. De har såvitt vi kan se inte efterhörts om redovisning.

9.4.2 Undervisningsmaterial – lärarnas och högskolornas rättigheter enligt anställningsavtal, sedvana och tumregel

Se ovan vår redogörelse om begreppen lärarundantag och tumregel.

När det gäller de upphovsrättsliga frågorna så har de naturligtvis inget med lärarnas anställningsavtal att göra utan ska överenskommas i separata avtal mellan lärare och lärosäte.

9.6.1 Flytande lärarundantag

Se ovan vår redogörelse om begreppen lärarundantag och tumregel.

10.2 Svagare verksamhet och delvis oklara förutsättningar kännetecknar hanteringen av de immaterialrättsliga tillgångarna

Utredarna skriver att *"Delvis kan förhållandet förklaras med att vissa fackliga organisationer motsatt sig tydliga riktlinjer. Oklarheten kring lärarundantagets räckvidd har säkert spelat in."* Vår bedömning är att det finns en betydligt enklare förklaring till

detta. Här behövs och krävs en tydligare dialog mellan lärare och lärosäte i de grundläggande frågorna. Detta bör ske, i första hand genom en central facklig förhandling, i andra hand på lokal facklig förhandlingsnivå.

12 Förslag till förbättringar av innovationsstödsystemet och av hanteringen av de immateriella tillgångarna – specifikt T, V och W

Enligt utredarna bör Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) och Vinnova involveras i arbetet med utarbetande av strategier och förfaranden för förvaltning av immateriella rättigheter. Vidare föreslås också att kunskapsnivån avseende immateriella rättigheter och deras ändamålsenliga hantering, sedd mot bakgrund av lärosätenas strategier för utbildning och forskning, bör höjas. Utredarna anser att detta kan med fördel organiseras av SUHF, PRV, Vinnova och SNITTS.

Vi anser det självklart att också de fackliga intresseorganisationerna, såsom Sveriges Universitetslärarförbund (SULF) samt även undertecknad organisation SLFF ska involveras i dessa arbeten. Här finns expertis inom både det arbetsrättsliga och det upphovsrättsliga området.

Sveriges Läromedelsförfattares Förbund

Jöran Enqvist
Förbundsordförande

Jenny Lundström
Förbundsdirektör